

O. FRANCISZEK MAŁACZYŃSKI OSB, *Misterium paschalne w Polsce. Polskie zwyczaje liturgiczne w Święte Triduum ukrzyżowania, pogrzebu i zmartwychwstania Chrystusa*, TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2006, 112 s. (Modlitwa Kościoła, 8)

Wydawnictwo Benedyktynów TYNIEC wydało w serii Modlitwa Kościoła pracę doktorską zasłużonego liturgisty o. Franciszka Małaczyńskiego, wieloletniego sekretarza Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, redaktora polskich ksiąg liturgicznych. Oparta na tekstach źródłowych praca przedstawia kształtowanie się zwyczajów liturgicznych związanych z obchodami Triduum Paschalnego w Polsce od przyjęcia chrześcijaństwa do czasów współczesnych (czyli praktycznie do lat sześćdziesiątych XX wieku, kiedy rozprawa powstawała – przed wprowadzeniem reformy liturgicznej, w czym wielkie zasługi położył jej autor).

W obszernym wprowadzeniu omawiane jest Triduum Paschalne jako centralny obchód w roku liturgicznym i rozwój jego obrzędów: złożenia do grobu, podniesienia krzyża i Eucharystii w Kościołach Wschodnich i w Kościele Zachodnim, nawiedzenia grobu w Kościele Zachodnim oraz źródła do poznania liturgii Wielkiego Tygodnia w Polsce, w poszczególnych diecezjach i w całym kraju po Soborze Trydenckim.

Pierwszy rozdział poświęcony jest obrzędowi złożenia do grobu i podniesienia krzyża do wieku XV. Autor na podstawie źródeł omawia zwyczaje związane ze złożeniem krzyża, podniesieniem krzyża i nawiedzeniem grobu oraz pochodzenie tych obrzędów, wpływy krajów ościennych i zakonów, osobistych obserwacji biskupów i duchownych podróżujących po różnych krajach Europy, co przejawiało się przez występowanie trzech tradycji obrzędów złożenia i podniesienia krzyża (nawiedzenie grobu odbywało się w jednakowy sposób w diecezjach polskich): południowa w diecezjach krakowskiej i wrocławskiej z dłuższymi formułami modlitw typu gallikańskiego, gnieźnieńsko-poznańska i płocka. Te tradycje w XVI wieku dostarczyły elementów do ułożenia wspólnych obrzędów dla całej Polski.

Drugi rozdział przedstawia złożenie do grobu i podniesienie krzyża i Eucharystii w wieku XVI. Zwyczaj składania w grobie Eucharystii razem z krzyżem lub wizerunkiem Chrystusa przyjął się w Polsce pod koniec XV wieku.

Autor cytuje obszerny fragment *Mszalu krakowskiego* z 1509 roku i omawia zwyczaje krakowskie, wrocławskie, gnieźnieńskie, poznańskie, płockie oraz przepisy zawarte w agendzie sporządzonej po synodzie w Piotrkowie w 1577 roku w dwóch jej wydaniach z lat 1579 i 1591. Podaje informacje o zwyczajach związanych z podniesieniem do grobu krzyża i Eucharystii zachowywanych w różnych polskich diecezjach i zakonach.

Trzeci rozdział nosi tytuł *Wystawienie i podniesienie Eucharystii z grobu od XVII wieku do naszych czasów* i w dwóch punktach zawiera omówienie zwyczajów związanych z wystawieniem Eucharystii w monstrancji w Grobie Pańskim oraz podniesieniem Eucharystii z Grobu Pańskiego i procesją rezurekcyjną. Po raz pierwszy wystawiono Najświętszy Sakrament w Grobie Pańskim w monstrancji przykrytej welonem w 1577 roku w jezuickim kościele św. Michała Archanioła w Monachium. Zwyczaj ten przejęto w Bawarii, a potem w innych krajach Europy. W Polsce rytuał piotrkowski z 1631 roku zachował ceremonie przewidziane w agendzie prowincji gnieźnieńskiej z 1591 roku, zawierające również wystawienie Najświętszego Sakramentu i obrzęd Niedzieli Zmartwychwstania zatytułował: *Otwarcie grobu i rezurekcja*. Radosną procesję około północy przyjęto w Polsce i na Litwie, a także w krajach sąsiednich, które miały własne rytuały. W XVIII wieku zamiast miejsca do złożenia krzyża wprowadzono przygotowanie miejsca dla monumentu z obrazem lub rzeźbą Chrystusa leżącego w grobie. Autor omawia szczegóły ceremonii na podstawie różnych dokumentów diecezjalnych i zakonnych, m.in. *Ceremoniału Monastycznego Polskiej Kongregacji Benedyktynskiej* z 1776 roku, krótko charakteryzuje stan obrzędów w okresie zaborów, kiedy coraz częściej zastępowano śpiewy łacińskie polskimi i wzrastało nabożeństwo do Męki Pańskiej, oraz przedstawia obrzędy przewidziane w polskim rytuale opartym na nowym wydaniu rytuału rzymskiego z 1925 roku i dawnych ustaleniach rytuału piotrkowskiego, zatwierdzonym w 1927 roku i w wydany w 1929 roku rytuale wrocławskim.

Ponieważ od wieków Wigilię Paschalną odprawiano w ciągu dnia w Wielką Sobotę, a od czasów papieża Pawła V – w godzinach rannych, zaś jej bogate obrzędy były mało zrozumiałe dla wiernych, ich uczestnictwo w liturgii było bardzo skromne, natomiast przeżywali nawiedzanie grobów i poświęcanie pokarmów, traktując Wielką Sobotę jako dzień oczekiwania na procesję rezurekcyjną, podczas której wyrażali z wielką radością wiarę w Chrystusa i Jego panowanie nad światem. Autor wspomina o wielkich poetach polskich widzących analogię między śmiercią i zmartwychwstaniem Chrystusa a śmiercią i upragnionym zmartwychwstaniem ojczyzny. Ta idea doprowadziła do powstania męskiego i żeńskiego Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. Wspomina też o wpływie procesji rezurek-

cyjnej w katedrze na Wawelu na powstanie wielkiego dramatu Stanisława Wyspiańskiego *Akropolis* oraz o znaczeniu procesji w życiu religijnym ludu przedstawionym w powieści Władysława Reymonta *Chłopi*. Zwraca uwagę na postulaty ks. Michała Kordela, by przenieść obrzędy Wigilii Paschalnej z godzin rannych na noc, które spełniły się 20 lat po jego śmierci za pontyfikatu Piusa XII, kiedy skrócono post eucharystyczny, wprowadzono msze wieczorne i odnowiono liturgię Wielkiego Tygodnia.

W ostatnim rozdziale autor omawia liturgiczne i duszpasterskie znaczenie Grobu Pańskiego w czasie Świętego Triduum Paschalnego. Przypomina dokumenty rzymskie najpierw wzywające do zaprzestania procesji z Najświętszym Sakramentem i wystawiania Eucharystii w Grobie Pańskim aż do Niedzieli Zmartwychwstania na znak smutku Kościoła z powodu nieobecności Chrystusa, potem dekret Kongregacji Obrzędów z 1896 roku stwierdzający istnienie zwyczaju przygotowywania Grobu Pańskiego i uroczystej procesji i pozwalający na tolerowanie go. Autor do oficjalnego komentarza powołującego się na argumenty prawne i duszpasterskie dodaje argumenty wypływające z treści liturgii ostatnich dni Wielkiego Tygodnia: liturgiczne rozważanie posłuszeństwa Syna Bożego aż do śmierci daje podstawę do wzniesienia symbolicznego grobu i obrzędów z nim związanych. Adoracja Chrystusa leżącego w grobie pomaga zrozumieć święte tajemnice i przyczynia się do rozwoju życia religijnego.

W zakończeniu autor przypomina ewolucję czynności liturgicznych Świętego Triduum Paschalnego w Polsce, najstarszy przekaz o istnieniu Grobu Pańskiego z pierwszej połowy XIII wieku w księdze antyfon katedry na Wawelu i nawiedzaniu go bez udziału ludu praktykowane od końca XV wieku, składanie w Grobie Pańskim Eucharystii owiniętej korporałem, czuwanie i śpiewanie psalmów i trwający od końca XVI wieku zwyczaj wystawienia w Grobie Pańskim Najświętszego Sakramentu, przemianę dawnego obrzędu podniesienia krzyża w uroczystą procesję rezurekcyjną. Zachęca do adaptacji symbolicznego Grobu Pańskiego do tradycji poszczególnych narodów, zwłaszcza w krajach misyjnych, jako pomocy do świadomego i czynnego udziału wiernych w obchodach ukrzyżowania, pogrzebu i zmartwychwstania Chrystusa.

Książka jest owocem sumiennych studiów, pozwala poznać kształtowanie się zwyczajów liturgicznych i zachęca do świadomego przeżywania świętych tajemnic oraz takiego ich sprawowania, by pomagały ludziom coraz lepiej rozumieć treść liturgii i czerpać z niej siły do chrześcijańskiego życia.